

Благодаря культуре, которая не отрицает биологического бытия, витальность человека сублимируется и трансформируется в его духовность и проявляется в человеческом достоинстве. И в этом случае следует применять не только антропологические, но и метафизические исследования, поскольку именно метафизика «позволяет обосновать понятие достоинства личности, указывая на ее духовную природу». По мнению Ю. М. Оборотова, современный антропологизм (в отличие от социологического редукционизма) обращен к внутреннему, духовному миру человека. Поэтому наряду с естественной и культурной сферами, в которых рассматривала человека классическая антропология, возникает третий элемент – внутренний духовный мир как средоточие человеческой активности.

Естественное право, формируясь на основании человеческого достоинства, является неотделимым от форм бытия человека, оно органически вплетено в общественные отношения и является эффективным инструментом охраны и защиты человеческого достоинства, регулирования отношений между людьми, координации их деятельности, удовлетворения потребностей и интересов. При этом важным является закрепление человеческого достоинства, прав человека, естественного права в позитивном праве и создание действенных механизмов их охраны и защиты.

Арнаутова Л. П.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри теорії держави і права*

ОБ'ЄКТ ТА ПРЕДМЕТ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗА О. В. СУРІЛОВИМ

В останні роки спостерігається процес все більшого доктринального розширення ролі і предмета теорії держави і права до рівня філософії права, що пояснюється європейською традицією вивчення держави і права.

Як наука теорія держави і права активно розвинулася в XX ст. і створила передумови становлення структури, змісту і об'єму її викладання як навчальної дисципліни (переважно пострадянською, а раніше – радянською наукою). У багатьох країнах континентальної Європи дисципліни, предметом дослідження яких є право і держава, викладаються окремо.

Розходження в поняттях об'єкта і предмета теорії держави і права було спірним в радянському правознавстві.

Теорія держави і права має спільний із іншими юридичними науками об'єкт дослідження – державно-правову дійсність. Розмежування відбувається за предметом дослідження, тобто певного кола явищ, які вивчаються цією наукою.

Спільність об'єкта пізнання юридичних наук – вказує О. В. Сурілов не виключає окремість предмета пізнання кожної юридичної дисципліни. Відповідь на питання про предмет теорії держави і права знаходимо уже в назві цієї дисципліни. Предметом пізнавального опанування тут є теорія. На підставі узагальнення державно-правової інформації, що втілюється в спеціально-теоретичних положеннях, утворюються загально-

теоретичні положення. Два напрямки властиві розвитку науки. По-перше, це напрямок екстенсивний, який виявляється в тому, що наука збирає якомога більше фактів природничого, технічного та соціального характеру. По-друге, це напрямок інтенсивний, який полягає в тому, що наука покладає чимало зусиль до того, щоб проникнути в глибину різних явищ матеріального та духовного характеру.

У розумінні О. В. Сурілова, юридична наука спрямована на оволодіння як найбільш глибокою сутністю державно-правових явищ. В цьому, на його думку, полягає гносеологічна або пізнавальна необхідність теорії держави і права як окремої системи юридичного знання і окремої навчальної дисципліни.

Теорія держави і права, на думку О. В. Сурілова, як і на думку багатьох вчених-правознавців, є провідною дисципліною, що визначає основи інших юридичних дисциплін. Тут насамперед необхідно відзначити, пише О. В. Сурілов, що проблема місця теорії держави і права в системі юридичного знання повинна вирішуватися з позицій особливостей процесу пізнання взагалі і юридичного, зокрема. А коли так, то теорія держави і права відіграє у відношенні до інших юридичних дисциплін основну роль, оскільки в цих дисциплінах проблеми, що ставляться до їхнього предмета пізнання, вирішуються з позиції сучасного стану теорії держави і права, що, таким чином, виступає в методологічній ролі. Саме теорія держави і права поєднує всю юридичну науку в струнку гносеологічну систему, визначає її єдність.

О. В. Сурілов пропонував теорію держави і права розглядати як логічне узагальнення державно-правової практики, що відображає закономірності та випадковості розвитку держави і правових явищ, сукупність узагальнюючого характеру положень, що утворюють юридичну науку. Теорію можна визначати, вважав вчений, як систему загальних уявлень про різні явища реальної державно-правової дійсності, як продукт, що абстрагує діяльність людського розуму, зверненого до цієї дійсності.

З цього він робив висновок, що теорія держави і права – це ідеологічна наука, оскільки вона складається із сукупності зведених в систему ідей, що відображають державно-правові явища.

Також, на думку О. В. Сурілова, теорія держави і права перебуває в стані постійного руху, це динамічна наука, оскільки старі теоретичні положення постійно оновлюються і утворюються нові, які зумовлені соціальними і гносеологічними новаціями.

У процесі розвитку юридичної науки модернізуються старі та утворюються нові теоретичні положення й одночасно змінюються уявлення про теорію, про її соціальне призначення і структуру. У співвідношенні з реальною дійсністю – теорія є її ідеалізованим відображенням. Елементами теорії держави й права є абстрактні об'єкти, що відображають істотні властивості реальних державно-правових явищ і необхідні зв'язки між ними.

Це розуміння теорії важливе, вважає О. В. Сурілов, оскільки воно припускає можливість постановки в позицію об'єкта теоретичного пізнання не тільки державу і право як цілого, але й окремих державно-правових явищ. Справа в тому, що окреме державно-правове явище відображає і властивості цілого, тобто всієї державно-правової дійсності.

Найважливішою закономірністю розвитку знання про державу і право варто визнати, на думку ученого, є його диференціація та інтеграція. При цьому один процес не виключає інший. Інтеграція знань припускає поглиблення думки в природу явищ, а диференціація – її збагачення. Загальна теорія держави і права розвивається у тому, і в іншому напрямку, зауважує вчений. Тому він не розділяв поглядів теоретиків на прихильників єдності та спеціалізації науки її поділу на теорію держави і теорію права, а вважав, що як особлива система знання теорія держави і права має властивість єдності і відособленості.

Отже, за О. В. Суріловим, теорія держави і права виступає провідною правознавчою наукою, що визначає теоретичні основи інших юридичних наук. Щодо них теорія держави і права виступає як узагальнююча, синтезуюча наука, що має основоположне значення. Предмет теорії держави і права є єдиним, адже держава і право невід'ємні, взаємопов'язані соціальні інститути. Теорія держави і права розглядає державу в її правовому оформленні та право в його державному забезпеченні, гарантуванні.

Дзевелюк А. В.

Национальный университет «Одесская юридическая академия», ассистент кафедры теории государства и права, кандидат юридических наук

Н. Е. ЧИЖОВ О МЕСТЕ ПРАВОВЕДЕНИЯ В СИСТЕМЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК

Согласно Н. Чижову, поскольку право является социальным явлением, постольку наука о праве должна быть поставлена в связь с наукой об общественной жизни людей, т. е. обществоведением, которое занимается исследованием законов сосуществования и преемственности общественных явлений (Чижов Н. Введение в изучение права (Энциклопедия права). Заметки Ординарного Профессора Императорского Новороссийского Университета Н. Е. Чижова. – Одесса: Тип. «Русской Речи», 1908. – с. 4).

По мнению Н. Чижова, критериями классификации общественных (социальных) наук является вид социальных явлений и функции общественного организма. Как полагает ученый, в общественной жизни людей отчетливо выделяются три категории потребностей: 1) потребности материальные, 2) потребности духовные и 3) потребность в регулирующем элементе, устанавливающем внешний порядок в общественном союзе людей, потребность в центральной силе (власти), действующей в интересах этого порядка. Удовлетворение указанных потребностей произвело три вида социальных явлений: экономические, духовные в обширном смысле и политические явления. Сообразно трем группам социальных явлений, общественный организм имеет три функции – экономическую, интеллектуальную в обширном смысле и политическую. Согласно этим трем функциям Н. Чижов устанавливает три главных «отдела» обществоведения:

1) науку, исследующую законы экономической жизни общества (политическая экономия или наука народного хозяйства);